

OTEVŘENÁ VĚDA NA GA ČR

Open Science, též označovaná jako „otevřená věda“, je přístup k vědeckému procesu, který klade důraz na spolupráci, efektivní sdílení znalostí, zlepšení dostupnosti a opakovanou využitelnost výsledků výzkumu pomocí digitálních technologií a nových nástrojů. Principy Open Science podporují aktivní zapojení vědecké komunity a usilují o vytvoření otevřeného a transparentního prostředí pro vědecký výzkum.

Mezi základní pilíře otevřené vědy bývá považován zejména otevřený přístup k recenzovaným vědeckým publikacím (Open Access) a otevřený přístup k výzkumným datům (Open Data).

OTEVŘENÝ PŘÍSTUP K RECENOVANÝM VĚDECKÝM PUBLIKACÍM (OPEN ACCESS)

Otevřený přístup k výsledkům výzkumu financovaného z veřejných zdrojů umožňuje jejich široké zpřístupnění a rychlé sdílení, čímž přispívá k inovacím, posílení konkurenceschopnosti a mezinárodní spolupráci. V oblasti otevřeného přístupu k vědeckým publikacím neexistuje závazný legislativní rámec, který by povinnost publikovat formou otevřeného přístupu upravoval. V této oblasti existuje celá řada iniciativ, deklarací a doporučení (např. Doporučením komise (EU) 2018/790 ze dne 25. dubna 2018 o přístupu k vědeckým informacím a jejich uchování, dle kterého je členským státům doporučeno definovat a zavést jasné strategie otevřeného přístupu k vědeckým publikacím a výzkumným datům, které jsou výsledkem výzkumu podporovaného z veřejných prostředků, včetně detailních akčních plánů). Na úrovni zákona č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu, experimentálního vývoje a inovací, ve znění pozdějších předpisů není problematika otevřeného přístupu prakticky upravena. Politika Grantové agentury České republiky (GA ČR) ve vztahu k otevřenému přístupu k vědeckým publikacím je postavena na následujících principech:

- **motivace řešitele** publikovat Open Access;
- **zvýšení podílu výsledků**, které budou formou Open Access publikovány (s výjimkou výsledků, kde to z principu není možné, např. monografie);
- zvýšení dostupnosti výsledků a tím **zvýšení efektivity prostředků** vynaložených na řešení projektů;
- zahrnutí nákladů na otevřený přístup k vědeckým publikacím **do způsobilých nákladů projektů** GA ČR;
- podpora transformačních smluv českých institucí s cílem zvýšení podílu vědeckých publikací s otevřeným přístupem;
- podpora **všech formátů Open Access: Green Open Access, Gold Open Access a Diamond Open Access**;
- svoboda řešitelů vybrat, jakou formou a v jakých publikačních médiích budou svoje výsledky publikovat.

Hlavním kritériem pro výběr projektů Grantovou agenturou České republiky (GA ČR) je vědecká excelence v mezinárodním srovnání, a proto GA ČR podporuje, aby byly výstupy vědeckých publikací uveřejňovány formou otevřeného přístupu, je-li to pro daný vědecký obor obvyklé a přínosné. Otevřený přístup k vědeckým publikacím podporuje i finančně, resp. náklady na publikování v režimu otevřeného přístupu jsou způsobilými náklady projektů.

Přestože si je GA ČR vědoma všech pozitiv publikování formou otevřeného přístupu, ctí svobodu vědeckého bádání, zakotvenou v základní listině práv a svobod (článek 15), která zahrnuje i svobodnou volbu publikování vědeckých výstupů spojenou se svobodnou volbou každého vědce publikovat své vědecké výsledky ve zvoleném publikačním médiu. Je odpovědností každého vědce zvážit, v jakém vědeckém časopisu je vhodné výstupy svého výzkumu publikovat, a to i s ohledem na předpokládaný dopad publikace ve vědecké komunitě, kvalitu recenzního řízení apod.

GA ČR tak podporuje publikování formou otevřeného přístupu na základě dobrovolnosti, a to i z toho důvodu, že zavedení plošné povinnosti publikovat formou otevřeného přístupu by znamenalo snížení konkurenceschopnosti v oborech, kde tato praxe ještě není standardem (například lékařské vědy, humanitní vědy a jiné). Jiná situace by nastala, kdyby publikování formou Open Access bylo zavedeno všemi významnými světovými poskytovateli nebo se k praxi otevřeného přístupu přihlásili všichni významní vydavatelé napříč obory.

Otevřený přístup k vědeckým publikacím kromě svých nepopíratelně pozitivních kvalit má i svá úskalí, kdy například řada vydavatelství s otevřeným přístupem nemá vždy zajištěné kvalitní recenzní řízení. Forma publikování prostřednictvím tzv. Golden Open Access spojená s platbou tzv. APC (article processing charges) je forma otevřeného přístupu, která rovněž značně prodražuje publikování vědeckých publikací a mohla by vytvořit finanční bariéru pro některé výzkumníky. Mandatorní politika Open Access by mohla také vést k nižší kvalitě vědeckých publikací, protože výzkumníci nemusí být dostatečně motivováni, aby přispívali do významných časopisů, pokud tyto časopisy nejsou nebo nebudou v režimu Open Access.

Politika GA ČR k podpoře otevřeného přístupu k vědeckým publikacím na základě dobrovolnosti s možností hrazení vynaložených nákladů je zcela v souladu s Doporučením komise (EU) 2018/790 ze dne 25. dubna 2018 o přístupu k vědeckým informacím a jejich uchování, se zákonem č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu, experimentálního vývoje a inovací, ve znění pozdějších předpisů a Národní politikou výzkumu, vývoje a inovací České republiky 2021+.

Přestože GA ČR otevřený přístup nenařizuje, ale pouze podporuje, můžeme sledovat, že obliba publikování v otevřeném přístupu stále roste. Za posledních 10 let se podíl námi podpořených publikací v režimu Open Access zdvojnásobil.